

si menej znalý čitateľ môže klásť otázku, či sa na prvého predsedu MSS v súčasnej slovenskej historiografii tak trochu nezabudlo. Zdôraznený prínos vo vedeckej, publikačnej, redakčnej, organizačnej či národnej činnosti je neprehliadnuteľný. Po rokoch štúdia autor potvrdil, že osobnosť a okolnosti jej života pozná len málokto zo slovenských historikov práve tak dôkladne, ako on. Pritom sa mu z detailného zamerania podarilo dostať k nadhľadu, s ktorým svoje poznanie dokázal odovzdať odbornej verejnosti. Predmetná monografia predstavuje skutočný prínos do dejín slovenského národného hnutia. Autorovi sa spracovaním množstva prameňov, dobovej publicistiky a odbornej literatúry podarilo zrealizovať plnohodnotný vedecký výstup, ktorý momentálne poznanie posunul značne dopredu. Načrtnuté opomenuté zmienky o Kmeťovi sú len marginálnymi pripomienkami, ktoré pri pokračovaní práce a vydaní ďalších *Sond*, resp. kratších textov, môžu byť veľmi ľahko zapracované a prekonané. Preto treba Hollého publikáciu a každú jednu jej podobnú vítať, lebo nám aj do zdanlivo spracovaných tém prinášajú nový pohľad a zistenia.

Ján Golian

BABJÁK, Juraj. *BOLESTĚ V KAMENI UKRYTÁ: Pomníky padlým v prvej svetovej vojne na Slovensku*. Bratislava: Vydavateľstvo Pozsony/Pressburg/Bratislava, 2016, 200 s. ISBN 9788085474770.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2018.66.3.9>

Juraj Babják sa vo svojej publikácii venuje problematike pomníkov, ktoré pripomínajú prvú svetovú vojnu na Slovensku. Skúmaniu pomníkov sa, ako uvádza sám autor, čiastočne venovalo len niekoľko slovenských historikov. Medzi nimi napríklad Ľubomír Lipták, ktorý sa tejto tematike čiastočne venoval v publikácii *Storočie dlhšie ako 100 rokov*, resp. v štúdiu *Rošády na piedestáloch*. Juraj Babják ďalej pracuje s novším dielom Mariána Klča, ktorý sa vo svojej práci zamerával najmä na regionálny rozmer pomníkov prvej svetovej vojny v piešťanskom okrese.

Počas písania monografie sa však autor neobmedzil len na diela a autorov našej proveniencie. Ako sám uvádza, produkcia zameraná na problematiku pomníkov je v zahraničí podstatne bohatšia. Vo svojej práci využíva výsledky prevažne maďarskej a nemeckej historiografie, pričom však neopomenul ani výsledky tej anglosaskej.

Samotná kniha je rozdelená do troch základných celkov, v ktorých sa autor postupne venuje fenoménu pomníka so zameraním na pomníky padlých. V nasledujúcich dvoch kapitolách sa hlbšie zaoberá problematikou pomníkov padlých, ktoré sa nachádzajú na území Slovenska.

Na začiatku prvej kapitoly autor poskytuje čitateľovi základný metodologický prehľad, kde poukazuje okrem iného aj na zmenu vnímania termínov pomník, pamätník či pamätné miesto. Tie boli podľa autora ešte v 19. storočí vnímané za identicky používané pojmy, ktoré sa postupne diferencovali. Zároveň však autor bližšie nevy-

svetľuje proces, kedy k tomuto štiepeniu pojmov prišlo a pod akými vplyvmi. Chýbajúcu informáciu nahrádza kvalitným vysvetlením rozdielov medzi pomníkom a pamätníkom v dnešnom vnímaní. V prvej kapitole sa neobmedzuje len regionálnym umiestnením knihy na územie Slovenska, ale pri vysvetľovaní rozdielov medzi pamätníkmi a pomníkmi uvádza aj architektonické celky, ako je napríklad nemecká Walhalla pri Regensburgu alebo pražský Památník osvobození na Vítkove. V prípade pomníkov poukazuje nielen na ich umelecký, ale i symbolický význam. Po základnom terminologickom uvedení do problematiky autor čitateľovi vysvetľuje nutnosť vnímať dobu vzniku pomníkov. Nakoľko každý z nich vzniká v špecifickej epoche, je potrebné vnímať dobu vzniku a kategóriu pomníka (vojenský, politický etc.), a nielen samotnú materiu diela.

Po terminologicko-metodologickom úvode nasleduje prehľad dejín pomníkov od najstarších čias do vypuknutia prvej svetovej vojny. Táto kapitola je nastavená na časovej osi značne široko. Pri skúmaní problematiky pomníkov prvej svetovej vojny na území Slovenska nie je podľa môjho názoru nutné spomínať pomníky antického Ríma či Grécka, resp. stredoveké relikvie a ich úlohu v spoločnosti. Za dôležitejšie pokladám autorove upriamenie pozornosti na epochu vzniku tzv. národných pomníkov v 19. storočí. Význam stavieb, ako je napríklad už spomínaná Walhalla alebo Altare della Patria v Ríme, je pri skúmaní pomníkov a ich úlohy v moderných dejinách dôležitejší ako antické hrobky a ich funkcia monumentu. V diele sa autor venuje tiež stavbe pomníkov. Ich výstavbu dáva do kontextu historických udalostí a taktiež nárastu nacionalizmu. Ten je možné pozorovať aj v náraste počtu alegorických sôch, ktoré mali predstavovať jednotlivé národy (socha Austrie v Halíči alebo Hungárie v Pésči). Za zvláštne však považujem to, že autor oddelil stavbu pomníkov na území dnešného Slovenska v druhej polovici 19. storočia od zvyšných území Uhorska, resp. Rakúsko-Uhorska po roku 1867. Napriek tomu, že stále používa termín Uhorsko, uvádza príklady len z územia dnešného Slovenska, pričom sa mi nepodarilo v publikácií nájsť zdôvodnenie pre tento postup. Ten je zvláštny aj v nadväznosti na skutočnosť, že autor pri popise stavby pomníkov padlým počas trvania prvej svetovej vojny používa príklady z rakúskych častí monarchie.

Juraj Babják vo svojej práci oddelil výstavbu pomníkov padlým počas svetovej vojny a po jej ukončení. Toto rozdelenie výborne poukazuje na zmenu vnímania pomníkov na daných územiach, pričom umožnilo autorovi venovať sa aj pomníkom, ktoré počas konfliktu neboli vnímané len ako spomienka na padlých. Rok 1917 autor vníma ako obdobie kvantitatívnej a kvalitatívnej zmeny vo výstavbe pomníkov. Túto zmenu vníma ako reakciu nielen na zvyšujúci sa počet usmrtených vojakov, ale aj na vystúpenie výboru verejnej správy uhorskej poslaneckej snemovne s návrhom o zvečnení pamiatky hrdinov bojujúcich za vlasť. Tieto pomníky, ktoré mala postaviť každá obec, v závislosti od svojich možností, vníma aj ako odkaz ďalším generáciám. Zároveň však opomenul výrazný mobilizačný charakter takejto výstavby. V období, keď sa zvyšovala dezercia vojakov, mohlo ísť aj o snahu ukázať, že monarchia myslí na svojich vojakov, ktorí sa obetovali „pri obrane vlasti“. To mohlo mať za cieľ podporiť upadajúcu morálku a zmierniť nespokojnosť nielen vojakov, ale aj domáceho obyvateľstva.

Sympatické je aj to, že J. Babják sa neobmedzil len na skúmanie výstavby pomníkov na Slovensku, resp. v jednotlivých nástupníckych štátoch Rakúsko-Uhorska. Čitateľovi

stručne sprístupňuje aj informácie týkajúce sa spomínania na padlých v ďalších štátoch, či už bojovali na strane Ústredných mocností, alebo Dohody. Poukazuje na jednotlivé problémy pri výstavbe, ale aj odlišné spôsoby pripomínania si padlých.

Autor sa však nezameral len na analýzu problémov spojených s výstavbou pomníkov v zahraničí. Zaoberá sa taktiež vzťahom medzi pomníkmi a historickou pamäťou v povojnovom Československu. Veľmi dobre sa vysporiadal aj s problematickým spomínaním na padlých vojakov uhorskej, resp. cisárskej armády počas obdobia prvej Československej republiky či odlišnou skúsenosťou Slovákov a Čechov s vojnovým konfliktom. Po stručnom predstavení týchto problémov autor v druhej kapitole prechádza k leitmotívu publikácie, a to pomníkom padlých v prvej svetovej vojne na Slovensku.

Napriek tomu, že ucelený register verejných pomníkov neexistuje, J. Babják sa venuje tejto tematike komplexne. V práci sa zameriava aj na urbanistické situovanie pomníkov na území Slovenska. Napriek rozsiahlemu fotografickému materiálu, v pomere s veľkosťou publikácie, však chýbajú v diele mapy. Či už celoštátne, alebo regionálne by pomohli čitateľovi zorientovať sa v naozaj obdivuhodnom rozsahu výskumu autora na území Slovenska. Ten je vidieť aj v dôslednom spracovaní vizuálnych rozdielov samotných pomníkov. Pomníky, ktoré skúmal autor sa naozaj značne odlišujú v motívoch, ale aj samotnom materiáli. V texte nachádzame aj vysvetlenie a zamyslenie sa nad kauzalitou medzi kvalitou materiálu a spracovania pomníkov a ekonomickými možnosťami daných obcí či miest. Nejde teda len o vymenovanie jednotlivých pomníkov a materiálov, z ktorých sú vytvorené, i keď je nutné priznať, že v niektorých častiach publikácie autor sklzáva k prílišnému opisovaniu pomníkov. Okrem financovania alebo geografického umiestnenia sa venuje aj samotným autorom pomníkov. Ich činnosť hodnotí kriticky, pričom zároveň uvádza ich umelecké prednosti i nedostatky.

Samotné pomníky, podobne ako obyvateľstvo, prechádzali búrlivým 20. storočím. Autor porovnáva osud jednotlivých pomníkov na území dnešného Slovenska pri zmenách v 20. storočí. Zdôrazňuje, že pomníky padlým netvorili ideologického protivníka ľudáckemu, resp. komunistickému režimu, teda na rozdiel od legionárskych mnohé z nich prežili takmer bez zmeny. Zároveň však zdôrazňuje rozdielnosť osudu pomníkov, ktoré boli venované príslušníkom iných národnostných menšín. Tie mali do istej miery odlišný osud, čo je aj v knihe zohľadnené v samostatných kapitolách o nemeckých a maďarských pomníkoch, kde sa touto problematikou zaoberá hlbšie.

V poslednej kapitole sa J. Babják zameril na niekoľko pomníkov, ktorým venuje zvýšenú pozornosť. Ide o päť pomníkov, a to v Bratislave, Vrbovom, Hliníku nad Hronom a Trnave. Napriek tomu, že sa rozhodol skúmať v Bratislave dva pomníky: pomník na Murmanskej výšine a náhrobok vojakov Jána Škapíka a Martina Juru na cintoríne v Slávičom údolí, ide o dva značne odlišné pomníky, teda ich zemepisná blízkosť nezasahuje do odlišnosti popisu jednotlivých pomníkov. Oceňujem, že sa v diele sústredil na pár vybraných pomníkov, ktoré sú odlišné z umeleckého hľadiska a taktiež aj svojím príbehom. V poslednej kapitole sa venuje vybraným pomníkom detailnejšie a napriek rôznym obmedzeniam, s ktorými bol spojený jeho výskum, tak na niekoľkých stranách prezentuje rozmanitosť pomníkov, ktoré sa nachádzajú na rôznych miestach Slovenska. Rozsiahlosť vykonaného výskumu dokazuje aj zoznam preskúmaných pomníkov, ktorých je vyše štyristo. Ten sa nachádza na konci knihy a čitateľovi umožňuje

zorientovať sa, kde na Slovensku sa pomníky venované padlým v prvej svetovej vojne nachádzajú.

Monografia *Bolest' v kameni ukrytá*, je zaujímavá interdisciplinárna publikácia, ktorá otvára priestor pre širší výskum stavu pomníkov a spôsobov pripomínania si minulosti na území Slovenska. Vyniká nielen rozsiahlym opisom predmetov výskumu, v tomto prípade pomníkov, ale aj širokým vnímaním súvislostí, ktoré ovplyvňovali ich osud. Preto je prínosom pre bádateľov z viacerých vedeckých disciplín a môže poslúžiť ako stavebný kameň pre nasledujúci výskum.

Martin Posch